

Цимбалюк І.О., к.е.н.,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки,
м. Луцьк

Значення податку на доходи фізичних осіб у системі територіальних фінансів

У статті визначено, що основу системи територіальних фінансових ресурсів становлять місцеві бюджети, формування яких є водночас умовою і результатом соціально-економічного розвитку територій. Розглянуто значення податку на доходи фізичних осіб у процесі формування доходної частини місцевих бюджетів. На прикладі Волинської області проаналізовано джерела надходжень до місцевих бюджетів. Визначено умови, що впливають на рівень надходжень від оподаткування доходів.

Ключові слова: податок на доходи фізичних осіб, місцеві бюджети, податкові надходження, сплата податків.

В статье определено, что основу системы территориальных финансовых ресурсов составляют местные бюджеты, формирование которых является в то же время условием и результатом социально-экономического развития территорий. Рассмотрено значение налога на доходы физических лиц в процессе формирования доходной части местных бюджетов. На примере Волынской области проанализированы источники поступлений в местные бюджеты. Определены условия, которые влияют на уровень поступлений от налогообложения доходов.

Ключевые слова: налог на доходы физических лиц, местные бюджеты, налоговые поступления, уплата налогов.

In the article is certain, that basis of the system of territorial financial resources local budget, forming of which is at the same time a condition and result of socio-economic development of territories. Considered the value of the tax on profits of physical persons in the process of forming profitable part of local budgets. On the example of the Volyn region are analysed the sources of receipts in local budgets. Certainly terms which influence on the level of receipts from taxation of profits.

Key words: tax on profits of physical persons, local budgets, taxes receipts, payment of taxes.

Постановка проблеми. Проблемою, з якою стикаються майже всі країни світу, є забезпечення достатніх надходжень для досягнення соціально-економічного розвитку регіонів. Її розв'язання полягає в побудові ефективної системи оподаткування та діючої податкової

політики держави. Виступаючи головним джерелом коштів, податки, що надходять у розпорядження уряду та місцевих органів самоврядування, є важливим регулятором економічних процесів як на рівні держави, так і на рівні окремих її територій.

Важливою складовою податкової системи будь-якої країни є оподаткування доходів фізичних осіб. Податок на доходи фізичних осіб уперше введений в Англії в 1598 році, але в 1816-му році відмінений і тільки у 1842-му він став постійним джерелом доходів англійського бюджету. У 1891 році податок на доходи фізичних осіб був введений у Німеччині, в 1814-му – в Франції, в 1915-му – в США і в 1916 році – в Росії [2, с. 396].

В Україні порядок, ставки та правила оподаткування податком на доходи фізичних осіб встановлюються виключно на загальнодержавному рівні, але через механізм перерозподілу цей податок надходить до місцевих бюджетів окремих територій. Однак на сьогодні проблема подальшого реформування податкової системи України з метою вдосконалення механізму оподаткування доходів фізичних осіб та наповнення місцевих бюджетів не втрачає своєї актуальності, свідченням чого є відсутність суттєвої фінансової підтримки та нездатність органів місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання соціально-економічного характеру. Формування місцевих бюджетів є водночас умовою і результатом соціально-економічного розвитку територій [1, с. 144]. Тому створення ефективного механізму їх формування є однією з актуальних проблем, від розв'язання якої залежить стабільність розвитку економіки країни і регіонів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми оподаткування доходів фізичних осіб досліджували та висвітлювали в науковій літературі такі вітчизняні вчені, як Деєва Н.М., Дулік Т.О., Карлін М.І., Лютий І.О., Майбуров І.А., Мельник А.Ф., Редіна Н.І., Таранов М.І. та ін. Більшість наукових праць названих економістів орієнтована на дослідження проблем формування місцевих бюджетів [1] та вдосконалення управління економічним та соціальним розвитком територій [3] через вдосконалення системи місцевих податків чи податкової системи України загалом [5; 7]. Зважаючи на важливу роль саме податку на доходи фізичних осіб у наповненні місцевих бюджетів і в той же час відсутність суттєвої фінансової підтримки та нездатність органів місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання соціально-економічного характеру

свідчить про необхідність детальнішого дослідження ролі податку на доходи фізичних осіб у системі територіальних фінансів. Водночас бракує теоретичних та практичних напрацювань щодо подальшого вдосконалення механізму оподаткування доходів фізичних осіб з метою наповнення доходів місцевих бюджетів.

Мета і завдання статті полягають у продовженні теоретичних досліджень значення податку на доходи фізичних осіб у системі територіальних фінансів та напрацюванні рекомендацій щодо вдосконалення механізму справляння цього податку.

Виклад основного матеріалу. Соціальний та економічний розвиток муніципальних утворень потребує фонду засобів, особливе місце серед яких належить фінансовим ресурсам, що перебувають у власності чи розпорядженні фізичних і юридичних осіб територіальної громади [3, с. 199]. Отже, основою територіальних фінансів є централізовані фонди фінансових ресурсів, які формують місцеві бюджети.

Провідне місце у формуванні фінансових ресурсів місцевих бюджетів в Україні посідає податок на доходи фізичних осіб. Саме від його обсягу значною мірою залежать фінансові можливості місцевого самоврядування щодо виконання делегованих та власних повноважень. ПДФО став закріпленим податком, надходження від якого у фіксованих частках розподіляються в регіоні між бюджетами адміністративно-територіальних одиниць різного рівня з метою забезпечення фінансування делегованих державою видаткових повноважень [1, с. 144].

Обсяги надходження податку з доходів до того чи іншого виду бюджету залежать від рівня даного бюджету, від його місця в структурі бюджетної системи України.

Як зазначено в Бюджетному кодексі України, до доходів бюджету міста Києва зараховується 50 відсотків податку на доходи фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України на території міста Києва. У повному обсязі (100 %) цей платіж зараховується до доходів бюджету міста Севастополя.

До бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення податок з доходів фізичних осіб зараховується в обсязі 75 % від загальної суми цього податку, що сплачується (перераховується) на території відповідних міст.

Дохідна частина бюджетів сіл та їх об'єднань, селищ, міст районного значення отримує 25 % від загального обсягу податку з

доходів фізичних осіб, що сплачується (перераховується) на їх території (відповідно території села, об'єднання сіл, селища, міста районного значення). Ще 25 % від суми зібраного на цій території податку спрямовується до бюджетів Автономної Республіки Крим чи областей, для забезпечення реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм Автономної Республіки Крим, територіальних громад. Інші 50 % від загального обсягу податку з доходів фізичних осіб, що сплачується (перераховується) на території сіл та їх об'єднань, селищ, міст районного значення надходять до районного бюджету (бюджету відповідного району) [4].

Податкові надходження є основою формування зведеного бюджету держави. Як свідчить зарубіжний досвід, основою формування дохідної частини регіональних бюджетів більшості розвинених країн світу також є податкові надходження. Проаналізуємо, яка ситуація із формуванням доходів обласного бюджету склалась у Волинській області (табл. 1).

Таблиця 1

Доходи зведеного бюджету Волинської області (млн грн)

Показники	2009	2009	2009	2010	2011
Податкові надходження, в т.ч.:	149,2	784,8	745,0	868,9	963,0
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	112,6	612,8	572,1	647,1	765,4
Податок на доходи фізичних осіб	112,6	609,6	568,9	642,9	761,6
Податок на прибуток підприємств комунальної власності	0,5	3,2	3,2	4,2	3,8
Податки на власність	17,0	47,8	39,8	77,7	50,7
Збори та плата за спеціальне використання природних ресурсів	8,9	54,2	72,6	82,1	98,6
Місцеві та інші податки та збори	10,7	41,0	79,3	61,9	48,4
Неподаткові надходження	20,5	123,2	136,7	158,0	190,1
Офіційні трансферти	743,5	1794,8	2015,3	2686,1	3153,9
Всього доходів	916,4	2949,8	3149,2	4000,0	879,8
Питома вага податку на доходи фізичних осіб у податкових надходженнях, %	75	78	76	74	79
Питома вага податку на доходи фізичних осіб у доходах, %	12,3	20,7	18,1	16,1	16,7
Питома вага податкових надходжень у доходах, %	16,3	26,6	23,7	21,7	21,1
Питома вага неподаткових надходжень у доходах, %	2,2	4,2	4,3	3,9	4,2
Питома вага трансфертів у доходах, %	81,1	60,8	64,0	67,2	69,1

Податкова система в загальному вигляді характеризується наявністю єдності елементів (структури), зв'язків між ними та цілісною спрямованістю досягнення зазначеної мети. Це стосується, насамперед, співвідношення між різними податками, завдяки якому наповнюється бюджет, та зміни їх впливу на стан економіки в цілому. Саме тому застосовування аналізу системи оподаткування через її структуру допомагає глибше зрозуміти сутність системи, її структуру, організацію, завдання, закономірності розвитку, оптимальні шляхи та управління [5, с. 166].

На основі аналізу зведеного бюджету Волинської області доходимо висновку, що податок на доходи фізичних осіб протягом років забезпечував основну частку податкових надходжень, що коливалась в межах 74–79 %. З даних таблиці випливає, що податок на доходи фізичних осіб у доходах бюджету Волинської області протягом аналізованого періоду посідає чільне друге місце після трансфертів, в середньому в сумі вони становлять 85 відсотків усіх надходжень до бюджету.

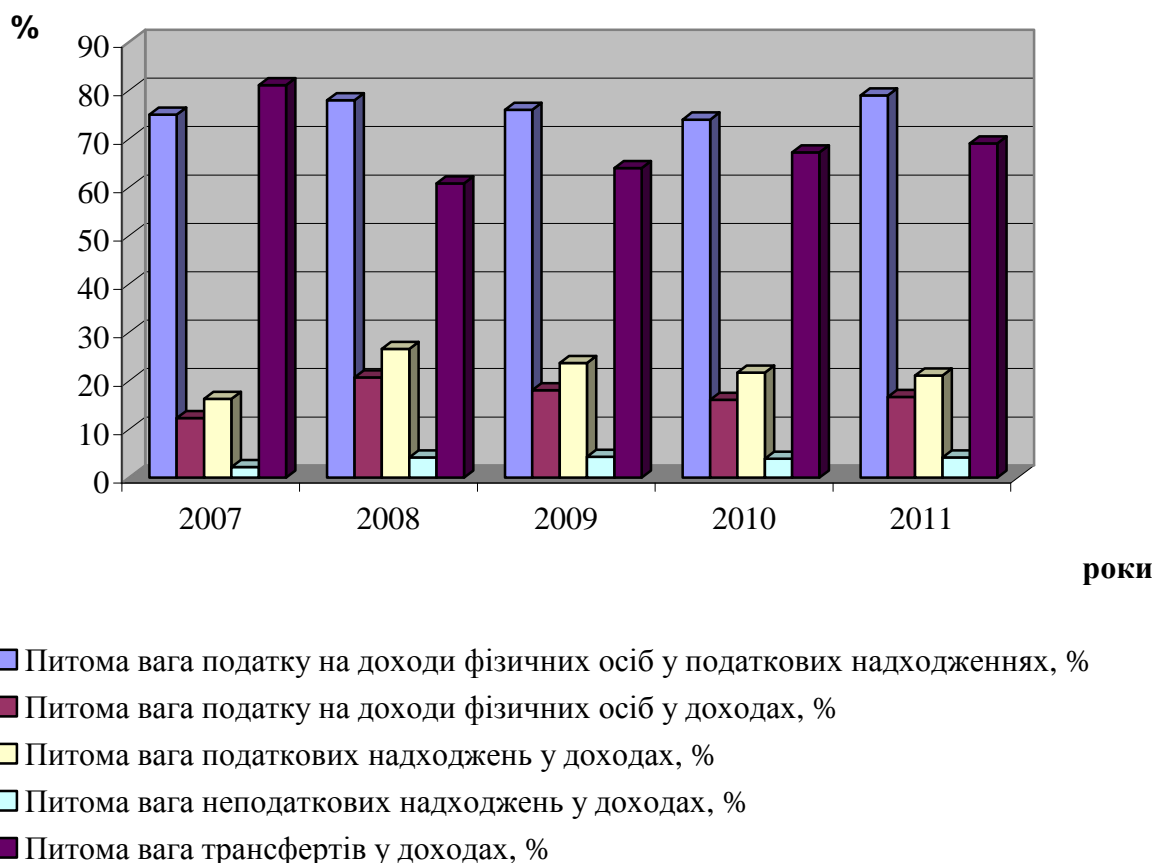

Рис. 1. Структура доходів бюджету Волинської області за 2001–2011 роки

Загалом у доходах зведеного бюджету області станом на 2011 рік частка податку на доходи становила 16,7 %, тоді як надходження від

усіх податків забезпечили формування 21,1 % доходів. Питома вага податку з доходів фізичних осіб у середньому становила 22 %, найбільше значення – 26,6 % – спостерігалось у 2008 році, а найменше – 16,3 % – у 2007 році. Значною і надалі залишається вага офіційних трансфертів області (69,1 %), однак порівняно з 2007 роком, коли їх частка становила 81,1 %, ситуація явно поліпшилась (рис. 1).

Для аналізу взаємозв'язку надходжень податку з доходів фізичних осіб з основними макропоказниками розрахуємо питому вагу податку у доходах зведеного бюджету Волинської області та питому вагу податку на доходи фізичних осіб у валовому регіональному продукті (табл. 2).

Таблиця 2

Співвідношення податку на доходи фізичних осіб у доходах зведеного бюджету Волинської області та ВРП у 2008–2011 роках

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Валовий регіональний продукт, млн грн	6553	7687	10072	12784	12225	14429	17637
Податок на доходи фізичних осіб, млн грн	1060,7	1491,8	2025,1	609,6	568,9	642,9	761,6
Всього доходів, млн грн	204	286,8	448,5	2949,8	3149,2	4000	4566,7
Питома вага ПДФО у доходах бюджету, %	19,2	19,2	22,1	20,7	18,1	16,1	16,7
Питома вага ПДФО у ВРП, %	3,1	3,7	4,5	4,8	4,7	4,5	4,3

За даними таблиці частка податку з доходів фізичних осіб у валовому регіональному продукті в динаміці зменшувалася впродовж всього аналізованого періоду, що є наслідком світової фінансової кризи. Найвищим значення даного показника було в 2008 р., а саме 4,8 %, і по Україні він був аналогічним, що свідчить про підвищення впливу держави на формування доходів населення.

Щодо питомої ваги податку на доходи фізичних осіб у доходах бюджету (рис. 2) аналізований період ділиться на дві частини. До 2007 року спостерігається тенденція до росту частки ПДФО у доході бюджету, а починаючи з 2008, його частка поступово знижувалась, досягнувши рівня 16,7 % у 2011 році.

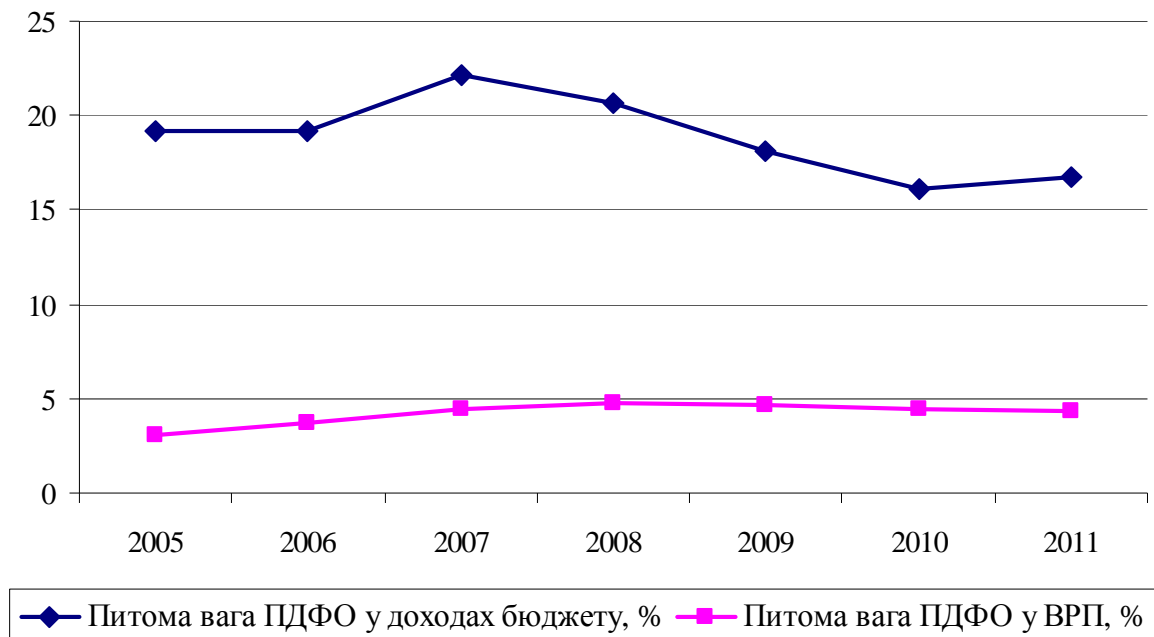

Рис. 2. Питома вага податку на доходи фізичних осіб у доходах зведеного бюджету Волинської області та у ВРП за 2005–2011 роки

Проведене дослідження показало виключне значення оподаткування доходів фізичних осіб для формування дохідної частини місцевого бюджету Волинської області. Рівень справляння податку в області є достатньо високим, що свідчить про ефективну роботу податкових органів щодо адміністрування податку та контролю за його справлянням.

Водночас, необхідно активізувати чинники як прямого, так і опосередкованого впливу на дані податкові надходження. Основними факторами впливу на надходження податку на доходи фізичних осіб до бюджетів насамперед економічний розвиток території, що визначає рівень доходів населення, а отже формує базу оподаткування.

Значний вплив на обсяг податкових надходжень справляє податкова культура та сприйняття процесу оподаткування платниками податків та зборів. Разом з тим, податкова культура характеризується не лише ставленням платників податків до своїх конституційних обов'язків щодо сплати обов'язкових платежів до бюджету, а й залежить від рівня кваліфікації та морально-етичних засад працівників фіскальних органів [7].

Тож до базових чинників, необхідних для перетворення осіб на вагоме джерело податкових надходжень, потрібно включити також високий рівень розвитку системи оподаткування і податкового контролю [2, с. 397].

Дотримання зазначених умов допоможе вирішити завдання як фіскальні, що відповідає інтересам держави, так і соціальні – відповідно до потреб платників податків.

Висновки. Проведений аналіз ролі податку на доходи фізичних осіб у зведеному бюджеті Волинської області дає змогу зробити такі висновки:

1. Місцеві бюджети становлять основу системи територіальних фінансових ресурсів, формуючи фонд засобів, що перебувають у власності чи розпорядженні територіальної громади.

2. Значну роль у формуванні фінансових ресурсів місцевих бюджетів відіграє оподаткування доходів фізичних осіб, оскільки на основі проведеного аналізу доведено, що значна частка надходжень до місцевих бюджетів забезпечується саме податком на доходи.

3. Разом з тим економічне становище області є вагомим фактором того, що область була і залишається дотаційною, адже основним джерелом наповнення зведеного бюджету Волині, основним джерелом формування доходів бюджету є трансферти.

Підбивши підсумки з проведеного аналізу, доходим висновку, що податок з доходів фізичних осіб є одним із найважливіших правових і фіскальних інструментів, за допомогою яких держава забезпечує себе необхідними ресурсами для фінансування різних видів суспільної діяльності. Отже, наявні на сьогодні проблеми у системі територіальних фінансів, а саме недостатність фінансових ресурсів у місцевих бюджетах, зумовлюють перспективи подальших досліджень щодо вдосконалення механізму оподаткування доходів фізичних осіб як важливого джерела надходжень.

Список використаних джерел

1. Карлін М.І. Проблеми та напрями вдосконалення формування доходів бюджету депресивного регіону (на прикладі Волинської області) / М.І. Карлін, І.В. Воєвода // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – 2007. – № 12. – Економічні науки. – С. 144–152.

2. Майбуров І.А. Теорія налогообложення. Продвинутый курс: для магістрантів, навчаючихся по спеціальностям «Фінанси и кредит», «Бухгалтерський учет, анализ и аудит»/ І.А. Майбуров, А.М. Соколовская. – М. : Юнити-Дана, 2011. – 591 с. – С. 396.

3. Мельник А.Ф. Управління розвитком муніципальних утворень: теорія, методологія, практика: монографія. / А.Ф. Мельник, Г.Л. Монастирський. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 476 с. – С. 199.

4. Бюджетний кодекс: закон // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010. – № 50–51. – Ст. 572.

5. Оподаткування в Україні: навч. посібн. / Н.М. Деєва, Н.І. Редіна, Т.О. Дулік та ін. За ред. Н.І. Редіної. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 544 с.

6. Головне управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>

7. Таранов І.М. Фіскальний потенціал України та ефективність справляння податків: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.04.01 / Тернопільська академія народного господарства. – Т., 2004. – 20 с.